

Józwiak, Sławomir

Rozwój badań nad Wielką Wojną polsko-litewsko-krzyżacką (1409-1411) w historiografii ostatniego półwiecza

---

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2, 209-223

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sławomir Józwiak

ROZWÓJ BADAŃ NAD WIELKĄ WOJNĄ POLSKO-LITEWSKO-KRZYŻACKĄ (1409–1411) W HISTORIOGRAFII OSTATNIEGO PÓŁWIECZA

Niewiele jest zagadnień w tematyce dziejów Europy Środkowej w średniowieczu, które wśród uczonych (i bynajmniej nie tylko historyków) wzbudzałyby tak ożywione zainteresowanie, jak rozgrywająca się w latach 1409–1411 wojna polsko-litewsko-krzyżacka, zwana w historiografii „wielką”. Intensywne badania nad nią trwają już ponad sto pięćdziesiąt lat, a przecież nieustannie analizowane i odkrywane są jej nowe aspekty. Po 1945 r. w zasadzie jedyną dostrzegalną zmianą w zakresie prac nad tym zagadnieniem było stopniowe wyłączenie się z nich uczonych niemieckich, co było zapewne wynikiem przesunięć terytorialnych dokonanych po II wojnie światowej, jak i samego charakteru i końcowego rezultatu tego wielkiego średniowiecznego konfliktu.

Pierwsze dziesięć lat po 1945 r. z dość oczywistych względów nie przyniosło jakichś istotnych osiągnięć w tym zakresie. Ważnym wydarzeniem w dziejach badań nad wojną z lat 1409–1411 było dopiero pojawienie się w 1955 r. obszernej jej monografii autorstwa Stefana Marii Kuczyńskiego. Badacz ten podzielił rozpatrywane przez siebie zagadnienie na pięć części. W pierwszej przedstawił szeroką panoramę stosunków polsko-litewsko-krzyżackich w XIV – początkach XV w., w drugiej omówił bezpośrednie przyczyny i pierwszą fazę działań wojennych do 8 października 1409 r., w trzeciej przeprowadził szczegółowe rozważania na temat przygotowań stron konfliktu do jego decydującej fazy, w czwartej przedstawił polsko-litewską wyprawę grunwaldzką latem 1410 r., wraz z przebiegiem samej bitwy, wreszcie w piątej omówił dalszy etap wojny do momentu zawarcia pokoju toruńskiego (1 lutego 1411)¹. Z dzisiejszej perspektywy badawczej obok licznych niekwestionowanych zalet największym mankamentem pracy S. M. Kuczyńskiego (zarówno pierwszego, jak i czterech kolejnych jej wydań) było niewykorzystanie przez autora dużej części z zachowanych do dzisiaj obszernych archiwaliów krzyżackich, a także nadmierne skupienie się na analizie samej bitwy grunwaldzkiej, co akurat w tym przypadku, wobec stosunkowo ubogiej podstawy źródłowej na ten temat, nie mogło przynieść wielu pewnych ustaleń. Trzeba przy tym stwierdzić, że w sumie zasadniczy zrąb wiedzy S. M. Kuczyńskiego na temat wojny pochodził z paru starszych i – co może być dość paradoksalne – lepiej udokumentowanych źródłowo prac. Wskazać tu należy przede wszystkim dzieło Franza Thunerta na temat wydarzeń rozgrywających się między czerwcem 1410 a 1 lutego 1411 r.², obszerne monograficz-

---

¹ S. M. Kuczyński, *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Warszawa 1955.

² F. Thunert, *Der Grosse Krieg zwischen Polen und dem Deutschen Orden 1410 bis 1. Februar 1411*, Beilage: Die Quellen zur Schlacht bei Tannenberg, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, 1886, Bd. 16, ss. 37–104.

ne ujęcie autorstwa Stanisława Kujota, dotyczące tego samego, decydującego okresu wojny (wraz z dodatkiem źródłowym obejmującym siedem listów z 1410 i 1411 r.)³, a także kilka opracowań Antoniego Prochaski⁴.

Mimo wspomnianego tu zasadniczego mankamentu, książka Kuczyńskiego natychmiast po opublikowaniu została uznana za fundamentalną i wywołała ożywioną dyskusję naukową. Pierwszą jej recenzję jeszcze w tym samym 1955 r. napisał Henryk Łowmiański. Uczony ten uznał, że wskazane byłoby dokładniejsze przebadanie potencjału gospodarczego, demograficznego i militarnego walczących stron. Jednak większość swoich uwag (podobnie jak to później czynili kolejni recenzenci książki S. M. Kuczyńskiego) odniósł do samej bitwy grunwaldzkiej. W kwestii liczebności obu armii H. Łowmiański opowiedział się za obniżeniem przyjętych wielkości. Sformułował również pod adresem autora zarzut niepełnej analizy wykorzystywanych przez niego źródeł narracyjnych⁵. W następnym roku (1956) Stanisław Herbst zaprezentował dość luźne i chaotyczne uwagi szczegółowe na temat książki, nie tyle wnoszące coś nowego do samego zagadnienia, ile niemal w całości aprobujące ustalenia autora. Recenzent zaproponował jedynie własną wizję przebiegu bitwy, bez powołania się jednak na jakiegokolwiek źródła czy też literaturę przedmiotu⁶. Dwa lata później S. Herbst, oczywiście ponownie nawiązując do książki S. M. Kuczyńskiego, rozwinął swoją koncepcję batalii grunwaldzkiej. Najistotniejszym wyznacznikiem jego hipotezy miał być moment śmierci wielkiego mistrza Ulrycha von Jungingen, do której – w rozumieniu autora – doszło w miejscu, w którym później wybudowano kaplicę. Niestety cała ta koncepcja ponownie nie została w jakimkolwiek detalu udokumentowana źródłowo⁷. S. M. Kuczyński nie zgodził się z wizją S. Herbst, negując jego podstawowe założenie o upamiętnieniu przez wspomnianą kaplicę miejsca śmierci wielkiego mistrza⁸. Jego oponent obstawał jednak przy swoim⁹. Wymiana uwag badaczy na te same tematy trwała również w 1960 r. i w zasadzie nie wносиła do problemu nic nowego¹⁰. Pamiętać bowiem należy o tym, że cała dyskusja rozpoczęła się wraz z napisaniem przez S. Herbst w 1956 r. recenzji książki S. M. Kuczyńskiego w odniesieniu do całej wojny 1409–1411, a nie jedynie bitwy grunwaldzkiej. Zresztą – co najważniejsze – żaden z autorów nie był w stanie zaprezentować nowych dowodów potwierdzających prezentowane przez siebie tezy. W tym czasie, w 1960 r., pojawiło się nowe, uzupełnione wydanie książki S. M. Kuczyńskiego¹¹. Niestety kolejna jej recenzja, tym razem autorstwa Władysława Bortnowskiego, ponownie niemal w całości od-

³ S. Kujot, *Wojna*, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu (dalej: Roczniki TNT), 1910, t. 17, ss. 56–350.

⁴ Tu należałoby wskazać zwłaszcza dwa: A. Prochaska, *Długosz a Cronica conflictus o grunwaldzkiej bitwie*, *Kwartalnik Historyczny*, 1910, t. 24, ss. 407–421; idem, *Rok 1410. Przyczyny wojny*, *Roczniki TNT*, 1910, t. 17, ss. 3–55.

⁵ H. Łowmiański (rec.), *Stefan M. Kuczyński, Wielka wojna z zakonem krzyżackim w latach 1409–1411*, Warszawa 1955, ss. 551, *Kwartalnik Historyczny*, R. 62, 1955, nr 4–5, ss. 222–231.

⁶ S. Herbst (rec.), *Stefan M. Kuczyński, Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Warszawa 1955, ss. 551, *Zapiski Historyczne*, 1956, t. 22, z. 1–3, ss. 251–254.

⁷ S. Herbst, *Uwagi o bitwie grunwaldzkiej. Potrzeba nowej hipotezy*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* (dalej: *KMW*), 1958, nr 2, ss. 193–196.

⁸ S. M. Kuczyński, *Na marginesie „uwag” prof. dr St. Herbst*, *KMW*, 1959, nr 1, ss. 101–103.

⁹ S. Herbst, *W odpowiedzi prof. dr Kuczyńskiemu*, *KMW*, 1959, nr 1, s. 103.

¹⁰ S. M. Kuczyński, *O miejscu zgonu w. mistrza i kilku sprawach innych*, *KMW*, 1960, nr 2, ss. 153–161; S. Herbst, *Znów o Grunwaldzie*, *KMW*, 1960, nr 3, ss. 414–415.

¹¹ S. M. Kuczyński, *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Warszawa 1960. Pewne uzupełnienia znalazły się jeszcze w trzecim wydaniu tej książki (z 1966 r.), natomiast kolejne dwa jej wydania (z 1980 i 1987 r.) były już w momencie ich ukazywania się w dużej mierze nieaktualne, gdyż autor nie uwzględnił w nich nowo odkrytych i opublikowanych w tym czasie źródeł pisanych na temat wojny, a także nie zaktualizował stanu badań. W tym ostatnim wypadku wina nie leżała już zresztą po jego stronie, gdyż zmarł w 1985 r.

nosiła się do bitwy grunwaldzkiej¹², w którym to akurat zagadnieniu można było wskazać najmniej źródeł niewykorzystywanych dotąd przez uczonych.

Rocznicowe obchody pięćsetpięćdziesięciolecia batalii grunwaldzkiej w 1960 r. dały asumpt nie tylko do powstania licznych artykułów, recenzji i polemik na temat samej bitwy¹³, ale także opracowań rozszerzających zakres zainteresowań badaczy na całą wojnę oraz – co szczególnie ważne – do odkrywania i publikowania nowych przekazów źródłowych odnoszących się do wydarzeń z lat 1409–1411. Tak oto Józef Garbacik przeprowadził analizę postawy sojusznika Krzyżaków, króla Zygmunta Luksemburskiego wobec Wielkiej Wojny oraz udziału wojsk węgierskich w tym konflikcie¹⁴. Z kolei Stanisław Gawęda, wykorzystując zarówno niepublikowane, jak i publikowane krakowskie źródła miejskie, przedstawił rolę odegraną przez to miasto w przygotowaniu i finansowaniu zwłaszcza decydującej fazy wojny w 1410 r.¹⁵ Krystyna Pieradzka zaprezentowała echa bitwy grunwaldzkiej w ówczesnych kronikach pruskich, śląskich i zachodnioeuropejskich, będące nierzadko wypadkową doniesień kolportowanych na ten temat przez stronę polską i krzyżacką¹⁶, natomiast Julia Radziszewska zebrała informacje odnoszące się do tego zagadnienia zawarte w pochodzących z XV i XVI w. latopisach ruskich. Mimo że zachowało się kilkanaście tego typu przekazów źródłowych, to jednak niezależnych od siebie relacji na ten temat udało się jej wskazać zaledwie kilka¹⁷. Wreszcie w interesującej analizie Czesława Ochałówna przedstawiła echa bitwy grunwaldzkiej w poezji polsko-łacińskiej powstałej w XV w., publikując jednocześnie zachowane utwory w wersji oryginalnej (przeprowadzając zarazem ich dokładną analizę gramatyczną) oraz dokonując ich przekładu¹⁸. W tym samym roku (1960) Irena Janosz-Biskupowa wydała drukiem przechowywane w Archiwum Państwowym w Toruniu materiały rejestrujące udział mieszczan toruńskich w krzyżackim najeździe na ziemię dobrzyńską w 1409 r.¹⁹ Z kolei Zdzisław Spieralski przeprowadził analizę zachowanych w późnych, XVIII-wiecznych kopiach dwóch przekazów rejestru popisowego, które to źródła po dokonanej przez siebie korekcie datacji uczony odniósł do roku 1410²⁰. W następnym roku (1961) ten sam badacz podjął próbę rekonstrukcji przebiegu bitwy pod Koronowem (10 października 1410 r.). Z racji tego, że w swojej analizie autor oparł

---

¹² W. Bortnowski (rec.), *Stefan M. Kuczyński, Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Warszawa 1960, ss. 624, KMW, 1960, nr 3, ss. 416–421.

¹³ Próbe podsumowania rocznicowej dyskusji grunwaldzkiej uczonych prowadzonej do 1962 r. z zacięciem polemicznym dał S. M. Kuczyński, *Pokłosie Grunwaldu*, Rocznik Olsztyński, 1961/1962, t. 4, ss. 397–426.

¹⁴ J. Garbacik, *Zygmunt Luksemburczyk wobec wielkiej wojny polsko-krzyżackiej (1409–1411)*, Małopolskie Studia Historyczne, 1960, t. 3, z. 1/2, ss. 15–36.

¹⁵ S. Gawęda, *Rola Krakowa w okresie przygotowań do wyprawy grunwaldzkiej*, Małopolskie Studia Historyczne, 1960, t. 3, z. 1/2, ss. 37–50.

¹⁶ K. Pieradzka, *Bitwa grunwaldzka w obcych relacjach kronikarskich (pruskich, śląskich i zachodnioeuropejskich)*, Małopolskie Studia Historyczne, 1960, t. 3, z. 1/2, ss. 51–65.

¹⁷ J. Radziszewska, *Echa bitwy grunwaldzkiej w ruskich latopisach*, Małopolskie Studia Historyczne, 1960, t. 3, z. 1/2, ss. 67–80. W następnym roku (1961), nie uwzględniając opracowania autorki, S. M. Kuczyński przeprowadził analizę pochodzącego z XVI w. tzw. latopisu Bychowca w kontekście informacji zawartych w nim na temat Wielkiej Wojny – por. S. M. Kuczyński, *Informacje tzw. latopisu Bychowca o „wielkiej wojnie” lat 1409–1411 (uwagi krytyczne)*, Rocznik Łódzki, 1961, t. 4, ss. 65–84.

¹⁸ C. Ochałówna, *Bitwa grunwaldzka w poezji polsko-łacińskiej XV wieku*, Małopolskie Studia Historyczne, 1960, t. 3, z. 1/2, ss. 81–106.

¹⁹ I. Janosz-Biskupowa, *Materiały dotyczące udziału Torunia w wyprawie krzyżackiej na ziemię dobrzyńską w r. 1409*, Zapiski Historyczne, 1960, t. 25, z. 2, ss. 83–101.

²⁰ Z. Spieralski, *W sprawie rejestru popisowego z czasów wielkiej wojny z Zakonem Krzyżackim*, Studia i Materiały do Historii Wojskowości, 1960, t. 5, ss. 510–527.

się w zasadzie tylko na przekazie Jana Długosza²¹, kwestia ta wymaga jeszcze dalszych pogłębiomych badań. W tym samym roku pojawił się jeszcze jeden artykuł na temat wojny. Józef Garbaciak podjął mianowicie próbę omówienia stanowiska cesarstwa i papieżstwa wobec konfliktu polsko-litewsko-krzyżackiego w latach 1409–1411, w rzeczywistości kładąc jednak szczególny nacisk na stosunki polsko-węgierskie²². W następnym roku (1962) Aleksander Świeżawski rozpatrzył kwestię ewentualnego udziału chorągwi bełskiej w bitwie pod Grunwaldem. Co prawda Jan Długosz nie wspominał o niej w swoim dziele, tym niemniej badacz hipotetycznie uznał, że zbrojni z tego obszaru musieli stanowić jedną z chorągwi księcia mazowieckiego Siemowita IV²³. Konkretnie i niepodważalne odkrycia odnoszące się do samej bitwy były natomiast efektem badań archeologicznych prowadzonych na polach grunwaldzkich w latach 1958–1962 oraz w latach 1980–1990²⁴.

Nowy impuls do weryfikowania dotychczasowych ustaleń i dokonania postępu w badaniach nad wojną 1409–1411 przyniosły przede wszystkim stopniowo odkrywane i publikowane materiały źródłowe. Szczególnie ważną rolę odgrywają tu bogate zasoby byłego archiwum wielkich mistrzów z Malborka, do 1944 r. przechowywane w Królewcu, a obecnie w Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie-Dahlem. Trwający do dzisiaj stopniowy lecz nieustanny rozwój badań nad Wielką Wojną jest wymiernym efektem coraz to nowych odkryć dokonywanych zwłaszcza w tych zasobach. Prekursorem ich analizy i uprzystępniania był od końca lat pięćdziesiątych XX w. uczony toruński Marian Biskup²⁵. W 1959 r. opublikował on wraz z obszernym własnym komentarzem siedem bardzo interesujących przekazów źródłowych z okresu wojny (m.in. trzy wykazy jeńców polskich, litewskich i mazowieckich z 1409 i 1410 r.)²⁶ W następnym roku badacz ten, korzystając z tych samych zasobów archiwalnych, wydał dwa przekazy odnoszące się do krzyżackiej okupacji ziemi dobrzyńskiej z września–października 1409 r.²⁷ Te intensywne poszukiwania dały autorowi podstawę do wzbogaconego o niewykorzystywane dotąd źródła opracowania

²¹ Z. Spieralski, *Bitwa pod Koronowem 10 X 1410*, w: *Bitwa pod Koronowem 10 X 1410*, pod red. A. Tomczaka, Bydgoszcz 1961, ss. 47–67. Tekst autora spotkał się z obszerną polemiką S. M. Kuczyńskiego, która jednak, z racji tego, że i ten badacz nie poszerzył wykorzystywanej bazy źródłowej, nie przyniosła jakichś istotnych i bezspornych ustaleń – por. S. M. Kuczyński, *Pogranicze kujawsko-pomorskie w wielkiej wojnie z Zakonem*, *Zapiski Historyczne*, 1964, t. 29, z. 1, ss. 72–81. Krokiem wstecz w badaniach nad bitwą koronowską (zwłaszcza ze względu na wysoce niepełną znajomość źródła) jest natomiast ostatnie opracowanie na ten temat autorstwa P. Derdeja – P. Derdej, *Koronowo 1410*, Warszawa 2004.

²² J. Garbaciak, *Stanowisko cesarstwa i papieżstwa wobec wielkiej wojny 1409–1411*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace historyczne*, z. 8, Kraków 1961, ss. 11–20.

²³ A. Świeżawski, *W sprawie przypuszczalnego udziału chorągwi bełskiej w bitwie pod Grunwaldem*, *Slavia Orientalis*, 1962, t. 11, nr 1, ss. 115–122.

²⁴ W pierwszej fazie w latach 1958–1962 należy do nich zaliczyć intensywne badania ruin kaplicy na polach grunwaldzkich – R. Odoj, *Kaplica na polach Grunwaldu*, *KMW*, 1962, nr 1, ss. 737–752; idem, *Sprawozdanie z badań na stanowisku 1 (kaplica)*, *Rocznik Olsztyński*, 1961/1962, t. 4, ss. 219–264, natomiast w drugiej fazie, w latach 1980–1990, odkryto m.in. pociśki do ręcznej broni palnej odpowiadające chronologicznie okresowi bitwy oraz pewną ilość innych militariów – podsumowanie tych badań w: A. Nowakowski, M. Mielczarek, Z. Wawrzonkowska, *Badania archeologiczne na Polach Grunwaldu w latach 1980–1985*, w: *Studia Grunwaldzkie*, pod red. M. Biskupa (i in.), t. 1, Olsztyn 1991, ss. 77–105; M. Mielczarek, A. Nadolski, A. Nowakowski, R. Odoj, *Badania archeologiczne na Polach Grunwaldu w latach 1988–1990*, w: *Studia Grunwaldzkie*, pod red. M. Biskupa (i in.), t. 2, Olsztyn 1992, ss. 77–92.

²⁵ W tym czasie były one jeszcze przechowywane w Staatliches Archivalager w Getyndze.

²⁶ M. Biskup, *Z badań nad „Wielką Wojną” z zakonem krzyżackim*, *Kwartalnik Historyczny*, 1959, t. 66, z. 3, ss. 671–715.

²⁷ M. Biskup, *Materiały do dziejów krzyżackiej okupacji w ziemi dobrzyńskiej na przełomie XIV i XV wieku*, *Zapiski Historyczne*, 1960, t. 25, z. 2, ss. 71–81. Przy czym pierwsze z tych źródeł Biskup wydatował na 9 IX 1394 r. Po czasie propozycja ta słusznie została zakwestionowana przez Janusza Bieniaka, który zaprezentował szereg dowodów przemawiających za tym, że przekaz ten należy datować na 11 IX 1409 r. – por. J. Bieniak, *Kształtowanie się terytorium ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu*, *Zapiski Historyczne*, 1986, t. 51, z. 3, ss. 39–40.

przebiegu wojny w latach 1409–1411 na pograniczu kujawsko-pomorskim²⁸. Interesujący artykuł dotyczący ucieczki (jak się wydaje – pozornej) przynajmniej części wojsk litewskich w trakcie bitwy pod Grunwaldem, z wykorzystaniem nieznanego dotąd badaczom źródła uprawdopodobniającego to wydarzenie, opublikował szwedzki historyk Sven Ekdahl²⁹. Przekaz ten do swojej koncepcji bitwy próbował dostosować S. M. Kuczyński, który uznał, że odwrót części skrzydła litewsko-ruskiego nie był zamierzony. Zdaniem tego uczonego mieli go spowodować Tatarzy, którzy pociągnęli za sobą Litwinów³⁰. Z kolei w artykule opublikowanym w 1964 r. Z. Spieralski przyjął (wbrew sugestiom starszej literatury)³¹, że w bitwie grunwaldzkiej nie brali udziału Mołdawianie³². Trzy lata później, przeprowadzając bardziej gruntowną analizę źródeł, przeciwne stanowisko w tej sprawie zaprezentował S. M. Kuczyński³³. W nieco inny sposób próbował rozpatrywać bitwę grunwaldzką Bronisław Cetera. Skupiając się na kwestiach dowodzenia i taktyki, autor doszukiwał się znajomości i wpływu, jaki na te elementy sztuki wojennej dowództwa polskiego i krzyżackiego wywierał ówczesnie traktat rzymskiego pisarza Wegecjusza *De re militari*. Przyjmując to założenie, autor podjął samodzielną próbę rekonstrukcji przebiegu bitwy. Jednak wobec prezentowanej przez niego stosunkowo słabej znajomości dotyczących jej źródeł, rezultaty jego ustaleń są co najmniej kontrowersyjne³⁴. Bardzo krytycznie ocenił je zresztą także S. M. Kuczyński³⁵. W 1974 r. Z. Spieralski³⁶ przeprowadził ponowną polemikę z poglądami S. M. Kuczyńskiego³⁷ na temat możliwości gospodarczych Polski w obliczu wojny oraz liczebności wojsk walczących pod Grunwaldem. W dyskusji tej zabrał również głos Gotthold Rhode, który krytycznie odniósł się zwłaszcza do przyjmowanych przez S. M. Kuczyńskiego liczebności walczących stron i poniesionych przez nie strat ludzkich³⁸. Najbardziej istotną wadą wszystkich tych sporów o bitwę grunwaldzką było ich

²⁸ M. Biskup, *Pogranicze kujawsko-pomorskie w Wielkiej Wojnie z zakonem krzyżackim w latach 1409–1411, w: Bitwa pod Koronowem 10 X 1410*, ss. 11–45. Z pewnymi drugorzędными ustaleniami tego opracowania próbował polemizować Kuczyński – S. M. Kuczyński, *Pogranicze*, ss. 70–71.

²⁹ S. Ekdahl, *Die Flucht der Litauer in der Schlacht bei Tannenberg*, *Zeitschrift für Ostforschung*, 1963, Bd. 12, ss. 11–19. Ważne tezy tego artykułu wywołały następnie ożywioną dyskusję wśród polskich badaczy, której podsumowanie w: W. Majewski, *Wokół Grunwaldu (O preliminarzach i pierwszej fazie bitwy, o odrocie Litwinów)*, KMW, 1967, nr 1–2, ss. 547–561. W późniejszym czasie w opracowaniu opublikowanym w języku litewskim Ekdahl na podstawie treści tego samego źródła znacznie rozbudował swoją koncepcję. Uznał, że ucieczka części wojsk litewskich była w rzeczywistości manewrem taktycznym uzgodnionym z Polakami, a posunięcie to miało nawet przesądzić o końcowym zwycięstwie w bitwie – por. S. Ekdahl, *Žalgiris. Štandienos žvilgsnis. Trys paskaitos Vilniuje*, Vilnius 1999. Sama treść źródła nie uprawnia jednak do wysuwania aż tak daleko idących wniosków.

³⁰ S. M. Kuczyński, *Taktyka walki skrzydła litewsko-ruskiego w bitwie pod Grunwaldem*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, 1964, t. 10, cz. 2, ss. 35–46.

³¹ Np. S. Stefanescu, *Participarea romînilor la lupta de la Grîmwald (15 iulie 1410)*, *Studii. Revista de istorie*, 1961, t. 14, nr. 1, ss. 5–20.

³² Z. Spieralski, *W sprawie udziału Mołdawian w bitwie pod Grunwaldem*, *Zapiski Historyczne*, 1964, t. 29, z. 4, ss. 7–14.

³³ S. M. Kuczyński, *Mołdawianie pod Grunwaldem*, *Zapiski Historyczne*, 1967, t. 32, z. 2, ss. 7–16.

³⁴ B. Cetera, *Bitwa grunwaldzka w świetle reguł wojennych traktatu Wegecjusza*, *Rocznik Olsztyński*, 1968, t. 8, ss. 199–231.

³⁵ S. M. Kuczyński, *Spór o Grunwald*, Warszawa 1972, ss. 191–228.

³⁶ Z. Spieralski, *Czy koniec sporów o Grunwald (refleksje polemiczne)*, *Zapiski Historyczne*, 1974, t. 39, z. 2, ss. 89–101.

³⁷ S. M. Kuczyński, *Spór o Grunwald*. W swojej książce autor odniósł się do następujących problemów: nazwa miejsca bitwy, jej zasięg terytorialny, drogi dojścia obu stron na pole walki, czas przybycia obu armii pod Grunwald, sposób ustawienia wojsk, przeszkody obronne przed wojskami krzyżackimi, liczebność i skład etniczny walczących, sposób rozpoczęcia bitwy, taktyka, przebieg i czas jej trwania, straty obu stron oraz lokalizacja miejsca śmierci wielkiego mistrza.

³⁸ G. Rhode, *Polemiken um die Schlacht von Tannenberg 1410. Zu einem Buch von Stefan M. Kuczyński*, *Zeitschrift für Ostforschung*, 1973, Bd. 22, H. 3, ss. 475–486.

nadmierne przeteoretyzowanie, wobec braku rozszerzających wiedzę na jej temat nowych przekazów źródłowych. Badania bardziej obiecujące w swoich rezultatach dotyczyły innych aspektów wojny. W 1966 r. Andrzej Feliks Grabski dokonał interesującej analizy mechanizmu prowadzenia walki propagandowej obu zwaśnionych stron w okresie kilku lat po bitwie grunwaldzkiej. W większości krzyżackich oskarżeń trzema koronnymi argumentami mającymi świadczyć o niegodziwości planów Władysława Jagielly i Witolda były: dążenie obu władców do wojny, wykorzystanie w niej pogan oraz przyświecająca im chęć zniszczenia chrześcijaństwa. Tej propagandzie strona polsko-litewska dość skutecznie przeciwstawiała własne kontrargumenty. W załączniku autor opublikował odnoszący się do tego zagadnienia list króla Anglii Henryka IV do antypapieża Jana XXIII z 24 listopada 1411 r.³⁹ W następnym roku (1967) ten sam badacz zebrał i przeprowadził analizę informacji na temat wojny 1409–1411 (a zwłaszcza bitwy pod Grunwaldem) zawartych w stosunkowo licznych XV-wiecznych zachodnioeuropejskich źródłach historiograficznych, zwracając uwagę przede wszystkim na to, że były one pochodną wiedzy rozpowszechnianej na ten temat przez stronę krzyżacką i polską⁴⁰. W 1970 r. Karol Górski przeprowadził gruntowną analizę interesującego dokumentu wystawionego w Bobrownikach 28 października 1409 r. przez wielkiego mistrza Ulrycha von Jungingen, a będącego przywilejem dla rycerstwa polskiego z dopiero co zajętej przez Krzyżaków w wyniku pierwszej fazy wojny ziemi dobrzyńskiej⁴¹. W krótkim artykule opublikowanym w następnym roku (1971) Wiesław Majewski, polemizując z S. M. Kuczyńskim, podjął próbę odtworzenia faktycznego przebiegu jednego z epizodów poprzedzających bitwę grunwaldzką – zdobycia przez armię polsko-litewską Dąbrówna⁴². W tym samym roku Jan Mielęcki zajął się analizą zjawisk astronomicznych i atmosferycznych (wschód i zachód słońca, fazy księżyca, położenie planet, pogoda) w okresie między 14 a 16 lipca 1410 r. Na tej podstawie autor doszedł do wniosku, że Jan Długosz był dość wiarygodny w swoim opisie tych elementów zdarzeń⁴³. Odkrycie i opublikowanie przez Zenona Nowaka skierowanego do strony polskiej listu wypowiedniego wielkiego mistrza Ulrycha von Jungingen z 6 sierpnia 1409 r. stało się ważnym nowym impulsem do badań nad przyczynami i dokładnym czasem rozpoczęcia Wielkiej Wojny⁴⁴. Dla zrozumienia szerszego tła omawianego konfliktu istotne znaczenie mają ustalenia Jana Kostrzaka na temat stanowiska inflanckich władz zakonnych m.in. także wobec wojny polsko-krzyżacko-litewskiej z lat 1409–1411⁴⁵. W tym samym roku (1974) Jan Mielęcki przeprowadził analizę postawy księcia słup-

³⁹ A. F. Grabski, *Pogrunwaldzkie polemiki*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne, Seria I, z. 45, Łódź 1966, ss. 45–66.

⁴⁰ A. F. Grabski, *Echa bitwy grunwaldzkiej w historiografii zachodnioeuropejskiej*, Zapiski Historyczne, 1967, t. 32, z. 1, ss. 7–48. W 1996 r. podobną analizę w źródłach typu kronikarskiego i rocznikarskiego powstałych między 1417 r. a połową XVI w. w Polsce, Prusach, Niemczech, na Śląsku i na Rusi próbowała przeprowadzić Maria Błaziak. Niestety jej ustalenia w dużej części mają charakter wtórny – M. Błaziak, *Miscellanea grunwaldzkie*, w: *Uniwersalizm i regionalizm w kronikarstwie Europy Środkowo-Wschodniej. Średniowiecze – początek czasów nowożytnych*, pod red. U. Borkowskiej, Lublin 1996, ss. 216–232.

⁴¹ K. Górski, *O przywileju krzyżackim dla rycerstwa dobrzyńskiego z 1409 roku*, w: *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia dla uczczenia profesora Kazimierza Tymienieckiego*, pod red. J. Bardacha (i in.), Poznań 1970, ss. 427–436; przedruk: K. Górski, *Studia i szkice z dziejów państwa krzyżackiego*, Olsztyn 1986, ss. 149–158.

⁴² W. Majewski, *O zdobyciu Dąbrówna i rozpoznaniu w armii Jagielly w 1410 r.*, Zapiski Historyczne, 1971, t. 36, z. 4, ss. 141–144.

⁴³ J. Mielęcki, *Ścisłe odtworzenie momentów i warunków niektórych zjawisk atmosferycznych w czasie bitwy pod Grunwaldem*, Studia Historyczne, 1971, t. 14, z. 3, ss. 419–427.

⁴⁴ Z. Nowak, *Akt rozpoczynający „wielką wojnę”. List wypowiedni wielkiego mistrza Ulryka von Jungingen z 6 sierpnia 1409 roku*, KMW, 1976, nr 1, ss. 79–85.

⁴⁵ J. Kostrzak, *Stanowisko inflanckich władz zakonnych wobec wojen polsko-krzyżackich w latach 1409–1422*, Zapiski Historyczne, 1974, t. 39, z. 4, ss. 11–21.

skiego Bogusława VIII w stosunku do konfliktu polsko-krzyżackiego. Przy czym swoje rozważania badacz ten rozpoczął od układu, jaki władca ten zawarł w 1403 r. z królem Władysławem Jagiełłą⁴⁶. Z kolei Zdzisław Spieralski zajął się późniejszymi losami dwóch mieczów, które przed bitwą grunwaldzką zostały przez wielkiego mistrza Ulrycha von Jungingen przesłane królowi Władysławowi Jagielle i księciu Witoldowi. W jego opinii co najmniej jeden z nich przetrwał do dzisiaj⁴⁷. W 1979 r. Guy P. Marchal na podstawie przeprowadzonej przez siebie krytycznej analizy źródeł wykluczył udział Szwajcarów w bitwie pod Grunwaldem⁴⁸. Trzy lata później (1982) do przeciwnego wniosku na ten temat doszedł S. M. Kuczyński⁴⁹. W tym samym roku pojawił się kolejny pretekst do ponownego podjęcia ożywionej dyskusji naukowej na temat bitwy pod Grunwaldem za sprawą opublikowanej wówczas książki historyka szwedzkiego S. Ekdahla. Dzieło to w zamierzeniu autora miało być możliwie obszerną, wyczerpującą i krytyczną analizą istniejących źródeł pisanych (choć nie tylko) na temat bitwy, co w rezultacie w przyszłości dawałoby podstawę do najbardziej wiernej i wiarygodnej rekonstrukcji jej przebiegu. W sumie więc Ekdahl przeprowadził gruntowne badania nad zachowanymi zasobami archiwalnymi i bibliotecznymi (rozdział I), zebrał i poddał krytyce wszystkie istniejące przekazy narracyjne na temat bitwy zredagowane do początku XVI w. (rozdział II), dokonał również szerokiego przeglądu źródeł kartograficznych i rezultatów badań archeologicznych⁵⁰. W 1984 r. ukazała się obszerna recenzja tego dzieła napisana przez M. Biskupa. Badacz ten zauważył, że główny ciężar pracy S. Ekdahla polegał na omówieniu i analizie przede wszystkim źródeł typu kronikarskiego, w mniejszym zaś stopniu archiwalnych (nie do wszystkich zresztą autor dotarł). Recenzent, doceniając zasługi uczonego szwedzkiego w zakresie gromadzenia całości materiałów do zagadnienia bitwy grunwaldzkiej, krytycznie ocenił sposób ich analizy, zwłaszcza *Roczników* Jana Długosza, które S. Ekdahl uznał w zasadzie za niewiarygodne dla badań nad przebiegiem wojny z lat 1409–1411. Recenzent wskazał również na pominięcie przez szwedzkiego historyka istotnych opracowań na analizowany temat⁵¹. W 1983 r. M. Biskup sam zresztą opublikował kilka ważnych źródeł narracyjnych, które nie zostały uwzględnione przez S. Ekdahla. Chodzi tu o przechowywane w Hauptstaatsarchiv w Stuttgarcie trzy listy Henryka von Plauen i mistrza niemieckiego Konrada von Eglolfstein z lipca–sierpnia 1410 r. informujące o klęsce grunwaldzkiej i oblężeniu Malborka przez wojska polsko-litewskie⁵². Drugim znaczącym głosem w sprawie książki S. Ekdahla był omawiający ją artykuł recenzyjny Andrzeja Nadolskiego opublikowany w 1983 r. Ten z kolei badacz polemizował z uczonym szwedzkim m.in. na temat wartości i wiarygodności niektórych źródeł narracyjnych, miejsca i przebiegu bitwy, czy też liczebności walczących wojsk⁵³. Rok wcześniej (1982) toruński historyk Antoni Czacharowski

⁴⁶ J. Mielcarz, *Stanowisko Bogusława VIII wobec konfliktu polsko-krzyżackiego w latach 1403–1411*, Rocznik Koszaliński, 1974, t. 10, ss. 5–19.

⁴⁷ Z. Spieralski, *O mieczach krzyżackich spod Grunwaldu*, Zapiski Historyczne, 1974, t. 39, z. 2, ss. 23–29.

⁴⁸ G. P. Marchal, *Szwajcarzy w bitwie pod Grunwaldem 1410? O notatce o „gens et natio sweyczerorum” w „Banderia Prutenorum” Jana Długosza*, Zapiski Historyczne, 1979, t. 44, z. 3, ss. 5–17.

⁴⁹ S. M. Kuczyński, *Szwajcarzy pod Grunwaldem*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, 1982, t. 25, ss. 339–341.

⁵⁰ S. Ekdahl, *Die Schlacht bei Tannenberg 1410. Quellenkritische Untersuchungen*, Bd. I: *Einführung und Quellenlage*, Berlin 1982.

⁵¹ M. Biskup, *Nowa praca Svena Ekdahla o źródłach do bitwy pod Grunwaldem*, Zapiski Historyczne, 1984, t. 49, z. 4, ss. 137–149. W wersji niemieckojęzycznej recenzja ta została opublikowana w: *Jahrbuch für Geschichte Osteuropas*, 1985, Bd. 33, H. 4, ss. 592–602.

⁵² M. Biskup, *Echa bitwy grunwaldzkiej i oblężenia Malborka w niemieckiej gałęzi zakonu krzyżackiego w lecie 1410 roku*, KMW, 1983, nr 4, ss. 455–460. Ten sam artykuł w wersji niemieckojęzycznej w: *Beiträge zur Geschichte des Deutschen Ordens*, hrsg. v. U. Arnold, Bd. 2 (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens, Bd. 49), Marburg 1993, ss. 116–123.

⁵³ A. Nadolski, *Grunwald. Problemy wybrane*, KMW, 1983, nr 2–3, ss. 296–325.

zajął się interesującą kwestią postawy grupy kierowniczej Starego Miasta Torunia wobec władz zakonnych i polskich w okresie drugiej fazy Wielkiej Wojny (po 15 lipca 1410 r.). Przy tej okazji autor podjął próbę ustalenia sympatii politycznych poszczególnych przedstawicieli ówczesnej rady miasta⁵⁴. W 1984 r. Krzysztof Mosingiewicz omówił sposób organizacji armii polskiej w bitwie pod Grunwaldem w zakresie systemu chorągiewnego (chorągwie królewskie, możnowładcze i rodowe), skupiając się na kwestiach rekrutacji, liczebności, dowodzenia i finansowania walczących pod poszczególnymi znakami⁵⁵. W następnym roku (1985) S. Ekdahl w oparciu m.in. o niewykorzystywane dotąd źródła przedstawił ciekawy epizod z drugiej fazy wojny, a mianowicie zbrojny konflikt, do jakiego doszło w sierpniu 1410 r. między Gdańskiem a stacjonującymi tam wówczas zaciężnymi krzyżackimi. W załączniku autor opublikował jedenaście informujących o tych wydarzeniach przekazów z lat 1410–1453 (część w postaci regestów)⁵⁶. W 1987 r. Franciszek Sikora skupił swoją uwagę na drugim, równoległym teatrze działań wojennych, a mianowicie konflikcie węgiersko-polskim rozgrywającym się w końcu 1410 r. Weryfikując informacje podane przez Jana Długosza z przekazami z innych źródeł z epoki, autor ustalił najbardziej prawdopodobną datę tej konfrontacji zbrojnej (październik–listopad 1410 r.) i jej hipotetyczny przebieg, wskazał niektórych jej uczestników oraz określił szacunkową liczebność wyprawy węgierskiej na Polskę (ponad 3 tys. zbrojnych)⁵⁷. W 1989 r. Jerzy Łojko poświęcił swoją uwagę wyglądowni i liczbie polskich i litewskich chorągwi uczestniczących w bitwie grunwaldzkiej, wskazując na stosunkowo liczne błędy, jakie na ten temat znalazły się w przekazie Jana Długosza⁵⁸.

Ważna rola dla badań nad przebiegiem zwłaszcza drugiej fazy wojny (od 15 lipca 1410 do 1 lutego 1411 r.) przypada przechowywanej w zasobach Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie-Dahlem, w dziale XX w ramach Ordensfolianten pod numerem 258, a opublikowanej w 1988 r. przez S. Ekdahla, „Księżde żoldu” z lat 1410–1411 wraz z załączonym przez wydawcę i liczącym sobie 26 jednostek dodatkiem źródłowym w postaci korespondencji. Zasadniczy przekaz był w rzeczywistości dość niekonsekwentnie prowadzonym, lecz obszernym spisem zaciężnych (nie wszystkich) walczących po stronie Zakonu i pobierających od niego żołd⁵⁹. Edycja zrealizowana przez uczonego szwedzkiego jest bardzo istotna, zwłaszcza dla badań nad przebiegiem drugiej fazy wojny i została w historiografii wysoko oceniona⁶⁰. Był to zresztą efekt długich, rozpoczętych jeszcze w 1968 r., prac S. Ekdahla nad tym zagadnieniem⁶¹. Również w 1988 r. Zbigniew Morawski

⁵⁴ A. Czacharowski, *Grupa kierownicza Starego Miasta Torunia i jej związki z Polską w okresie wojny 1409–1411*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, pod red. S. M. Kuczyńskiego, t. 2, Warszawa 1982, ss. 221–243.

⁵⁵ K. Mosingiewicz, *Chorągwie rodowe i ich dowódcy w bitwie pod Grunwaldem*, w: *Prace z dziejów państwa i zakonu krzyżackiego*, pod red. A. Czacharowskiego, Toruń 1984, ss. 107–126.

⁵⁶ S. Ekdahl, *Danzig und der Deutsche Orden 1410. Die Ausschreitungen gegen die Ordenssoldner*, w: *Danzig in Acht Jahrhunderten. Beiträge zur Geschichte eines hansischen und preußischen Mittelpunktes*, hrsg. v. B. Jähniß u. P. Letkemann, Münster 1985, ss. 121–150.

⁵⁷ F. Sikora, *Kilka uwag o konflikcie zbrojnym węgiersko-polskim w roku 1410*, *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Akademii Pedagogicznej w Krakowie*, Prace Historyczne, t. 12, Kraków 1987, ss. 105–118.

⁵⁸ J. Łojko, *Chorągwie polskie i litewskie w bitwie pod Grunwaldem*, *Lituanio-Slavica Posnaniensia Studia Historica*, 1989, t. 3, ss. 141–154. Niestety autor nie uwzględnił istotnych ustaleń na ten temat K. Mosingiewicza (por. przyp. 55).

⁵⁹ *Das Soldbuch des Deutschen Ordens 1410/1411. Die Abrechnungen für die Soldtruppen*, bearb. und ediert v. S. Ekdahl, Tl. I, Köln–Wien 1988.

⁶⁰ Por. M. Biskup (rec.), *Das Soldbuch des Deutschen Ordens 1410/1411. Die Abrechnungen für die Soldtruppen*, ed. von Sven Ekdahl, Teil I: *Text mit Anhang und Erläuterungen*, Köln–Wien 1988, ss. 206, *Zapiski Historyczne*, 1991, t. 65, z. 1, ss. 138–140.

⁶¹ S. Ekdahl, *Kilka uwag o księżde żoldu Zakonu Krzyżackiego z okresu „Wielkiej Wojny” (1410–1411)*, *Zapiski Historyczne*, 1968, t. 33, z. 3, ss. 111–130. Tutaj autor starał się na podstawie tego źródła określić liczbę zaciężnych krzyżackich przebywających w początku lipca 1410 r. w Prusach, walczących pod Grunwaldem oraz broniących Malborka, a także opublikował interesujący aneks źródłowy w postaci listu zaciężnego Mikołaja von Kottewitz z października 1410 r.

próbował wykazać, że jednym z bardziej gorących zwolenników Wielkiej Wojny po stronie polskiej był arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Kurowski, który dzięki ewentualnej wygranej mógłby realizować własne dalekosiężne plany handlowe (wywóz zboża i drewna z wykorzystaniem drogi bałtyckiej)⁶². Cała ta koncepcja autora jest chybiona z racji wysoce niepełnego wykorzystania przez niego istniejących źródeł rękopiśmiennych na ten temat⁶³. Także w tym samym roku (1988) A. Czacharowski opublikował artykuł, w którym uwzględniając nieznanne dotąd badaczom przekazy pisane, podjął próbę wyjaśnienia przyczyn kształtowania się opozycji rycerskiej w ziemi chełmińskiej w okresie wojny (1409–1411). Wskazał także na postacie, które mogły tworzyć grono jej liderów, omawiając przy okazji powojenne losy niektórych z nich⁶⁴. Również w 1988 r. Markian Pelech dokonał przeglądu dokumentów wystawionych przez wielkiego mistrza Henryka von Plauen (1410–1413) lub odnoszących się do tej postaci, przechowywanych obecnie w archiwach państwowych w Toruniu i Gdańsku oraz w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. W załączniku opublikował te, które dotąd nie doczekały się edycji źródłowej⁶⁵. Ciekawy epizod z okresu Wielkiej Wojny ten sam badacz przedstawił w 1989 r. Chodzi tu o losy dowódcy polsko-litewskiej załogi Elbląga, rycerza śląskiego Tomczyka z Podlesia (Tannenfeld). W październiku 1410 r., mimo krzyżackiego głęjtu na swobodne opuszczenie miasta, dowodzone przez niego wojsko, walczące po stronie polskiej, zostało napadnięte i pobite przez mieszczan i chłopów w okolicach Reszla, a ci, którzy przeżyli, znaleźli się w niewoli. Po zakończeniu wojny Tomczyk jeszcze przez wiele lat wysuwał z tego tytułu roszczenia finansowe wobec Zakonu. W załączeniu do artykułu autor opublikował dziewięć tekstów źródłowych odnoszących się do tej sprawy⁶⁶. Uczony ten przeprowadził również analizę zamierzeń politycznych zakonu krzyżackiego w kontekście ogłoszonych zimą i wiosną 1410 r. orzeczeń sądu polubownego króla czeskiego Wacława w konflikcie z Polską i Litwą. W załączniku do swojego artykułu autor opublikował sporządzony najprawdopodobniej w kwietniu 1410 r. wykaz dokumentów, które komtur toruński i prokurator generalny Zakonu przy kurii papieskiej zabrali ze sobą na zjazd do Wrocławia (11 maja 1410), w celu ich potwierdzenia przez stronę polską (która zbojkotowała to spotkanie) i króla Wacława. Przegląd tych dokumentów daje interesujący obraz zamierzeń politycznych, jakie przyświecały wówczas Zakonowi (np. względem ziemi dobrzyńskiej)⁶⁷. Dwa lata wcześniej (1987) M. Pelech zajął się kwestią udziału Starego Miasta Elbląga w Wielkiej Wojnie, rozpatrując zarówno zagadnienie liczebności zbrojnych wystawianych przez ten ośrodek, jak i wymiernych kosztów i strat poniesionych przez miasto w wyniku działań zbrojnych. W załączniku autor opublikował ciekawe źródło z października 1410 r., w treści którego rada Elbląga tłumaczyła się pełniącemu funkcję tymczasowego zastępcy wielkiego mistrza Henrykowi von Plauen ze zbyt bliskich kontaktów z królem polskim po 15 lipca 1410 r.⁶⁸ W tym samym roku M. Pelech opublikował również ob-

⁶² Z. Morawski, *O splawie wiślanym i przyczynach wojny 1409–1411 r.*, *Kwartalnik Historyczny*, 1988, t. 95, nr 1, ss. 105–110.

⁶³ Por. S. Józwiak, A. Szweda, *Przed „wielką wojną”*. *Polsko-krzyżacka rozgrywka dyplomatyczna w czerwcu–sierpniu 1409 roku*, *Roczniki Historyczne*, 2007, t. 73, ss. 139–164.

⁶⁴ A. Czacharowski, *Opozycja rycerstwa ziemi chełmińskiej w dobie Grunwaldu*, w: *W kregu stanowych i kulturalnych przeobrażeń Europy Północnej w XIV–XVIII w.*, pod red. Z. H. Nowaka, Toruń 1988, ss. 77–96.

⁶⁵ M. Pelech, *Quellen über den Hochmeister Heinrich von Plauen (1410–1413) in den staatlichen Archiven zu Danzig und Thorn und im Hauptarchiv Alter Akten zu Warschau*, *Zeitschrift für Ostforschung*, 1988, Bd. 37, H. 1, ss. 1–34.

⁶⁶ M. Pelech, *Die Auseinandersetzung zwischen dem schlesischen Ritter Thomschik von Tannenfeld und dem Deutschen Orden nach dem großen Krieg von 1410–1411*, *Beiträge zur Geschichte Westpreußens*, 1989, Bd. 11, ss. 87–106.

⁶⁷ M. Pelech, *Zu den politischen Zielen des Deutschen Ordens beim Schiedsspruch des Königs Wenzel von Böhmen 1410*, *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands*, 1989, Bd. 38, ss. 177–187.

⁶⁸ M. Pelech, *Die Teilnahme der Altstadt Elbing am Großen Krieg (1409–1411) und ihre während des Krieges erlittenen Schäden*, *Beiträge zur Geschichte Westpreußens*, 1987, Bd. 10, ss. 49–66.

szerny artykuł, w którym omówił kwestię zapłaty okupu za jeńców krzyżackich wziętych do niewoli w okresie Wielkiej Wojny. W załączonym do niego aneksie badacz ten zamieścił pięć odnoszących się do tego zagadnienia przekazów źródłowych⁶⁹. W 1990 r. został opublikowany artykuł autorstwa M. Biskupa, który (co wynikało z tytułu) miał w sposób sumaryczny zaprezentować przegląd badań nad wojną z lat 1409–1411. W rzeczywistości jednak uczyony bardzo ogólnie ustosunkował się do kolejnych wydań syntezy S. M. Kuczyńskiego, wskazując na jej niepełną analizę źródłozawczą, a w dalszej części swoich rozważań skupił się przede wszystkim na omówieniu dotychczasowych osiągnięć w zakresie badań nad bitwą grunwaldzką, powierzchownie tylko odnosząc się do zagadnień z drugiej połowy roku 1410⁷⁰. To właśnie na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. opublikowano kilka kolejnych nowych prac odnoszących się do batalii grunwaldzkiej. Zacząć tu należy od aż dwóch wydanych w 1990 r. bibliografii bitwy, w których zamieszczono nie tylko spisy tytułów odnoszących się do tego wydarzenia, a wydrukowanych do 1989 r. prac naukowych i popularnonaukowych, ale także różnego rodzaju tekstów z zakresu literatury pięknej, sztuki, muzyki, filmu, obchodów i tradycji⁷¹. Własny punkt widzenia na przebieg bitwy pod Grunwaldem w postaci monografii książkowej w 1990 r. przedstawił archeolog Andrzej Nadolski. Dzieło to było efektem wieloletnich samodzielnych badań autora, m.in. także na samym polu bitwy. Z tego zapewne powodu trzy rozdziały z zakresu historii wojskowości (1. *Teren*, 2. *Wojska*, 3. *Bitwa*) stanowią zasadniczy zrąb całej pracy. Tu zaś szczególną uwagę A. Nadolskiego przyciągnęły takie elementy, jak: uzbrojenie, taktyka, liczebność stron czy też dokładny przebieg walki⁷². W recenzji tej pracy M. Biskup wskazał na konieczność weryfikacji przyjmowanej przez autora liczebności obu armii (m.in. zaciężnych) oraz szacunków ofiar i jeńców. Za to pozytywnie ocenił spostrzeżenia A. Nadolskiego na temat taktyki walczących oraz kierunku podejścia wojsk na miejsce bitwy⁷³. Szczegółowo, a jednocześnie w wielu elementach krytycznie odniósł się natomiast do tej pracy Jerzy Sikorski⁷⁴. W następnym roku (1991) M. Biskup opublikował popularnonaukowe ujęcie batalii grunwaldzkiej, znaczną część swojej książki poświęcając jednak również tradycji tych zmagani w dziejach Polaków i Niemców między XV a XX w.⁷⁵ W tym czasie Wielka Wojna po raz pierwszy na taką skalę wzbudziła zainteresowanie również historyków litewskich, przede wszystkim jednak w dość ograniczonej perspektywie bitwy grunwaldzkiej. Co szczególnie charakterystyczne, uczeni ci wyekspozowali zwłaszcza wątek udziału wojsk litewskich w tym wydarzeniu, starając się zarazem podważać podstawowy przekaz kroniki Długosza i dotychczasowe ustalenia większości polskich badaczy na ten temat, a co za tym idzie – próbując przekonać do decydującego wkła-

⁶⁹ M. Pelech, *W sprawie okupu za jeńców krzyżackich z wielkiej wojny (1409–1411)*, cz. I, *Zapiski Historyczne*, 1987, t. 52, z. 1, ss. 131–152; cz. II, *Zapiski Historyczne*, 1987, t. 52, z. 2, ss. 95–112. Wcześniej uczyony opublikował dokument zobowiązania wielkiego mistrza Henryka von Plauen z 31 I 1411 r. do zapłacenia królowi polskiemu sumy stu tysięcy kop groszy czeskich okupu za jeńców wraz z komentarzem i trzema dodatkowymi przekazami na ten temat – M. Pelech, *Der Verpflichtungsbrief des Hochmeisters Heinrich von Plauen bezüglich der Bezahlung von 100 000 Schok böhmischer Groschen an den König von Polen vom 31. Januar 1411*, Preußenland, 1979, Bd. 17, Nr. 4, ss. 55–64.

⁷⁰ M. Biskup, *Wielka Wojna Polski i Litwy z zakonem krzyżackim (1409–1411) w świetle najnowszych badań*, w: *Ekspancja niemieckich zakonów rycerskich w strefie Bałtyku od XIII do połowy XVI wieku*, pod red. M. Biskupa, Toruń 1990, ss. 169–185.

⁷¹ W. Mierzwa, *Bibliografia grunwaldzka*, Olsztyn 1990; H. Baranowski, I. Czarciański, *Bibliografia bitwy pod Grunwaldem i jej tradycji*, pod red. M. Biskupa, Toruń 1990.

⁷² A. Nadolski, *Grunwald. Problemy wybrane*, Olsztyn 1990. W skróconej wersji popularnej: A. Nadolski, *Grunwald 1410*, Warszawa 1993.

⁷³ M. Biskup (rec.), *Andrzej Nadolski, Grunwald. Problemy wybrane*, Olsztyn 1990, ss. 242, *Przegląd Historyczny*, 1991, t. 82, z. 3/4, ss. 521–526.

⁷⁴ J. Sikorski, *Grunwald – problemy wybrane*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 347–357.

⁷⁵ M. Biskup, *Grunwaldzka bitwa. Geneza–przebieg–znaczenie–tradycje*, Warszawa 1991.

du Litwinów w zwycięstwo grunwaldzkie⁷⁶. Jest to o tyle karkołomne, że jednocześnie badacze litewscy nie potrafili wskazać żadnych innych, nowych dowodów źródłowych, które bezspornie mogłyby przemawiać za prezentowaną przez nich koncepcją bitwy.

W 1992 r. Jan Drabina, m.in. na podstawie przeanalizowanych przez siebie źródeł watykańskich, omówił zagadnienie politycznej aktywności dyplomatów papieskich (świeckich i duchownych) w Polsce i państwie zakonnym w okresie między styczniem 1409 a grudniem 1411 r. Autor zauważył, że w rzeczywistości wysłanników papieskich bardziej interesowały kwestie uznania przez tamtejszych władców konkretnej obediencji niż przyczyny czy przebieg samej wojny⁷⁷. Interesującą próbę uchwycenia intensyfikacji przygotowań militarnych w Krakowie w pierwszej fazie trwania konfliktu (jesień 1409 r.) na podstawie tamtejszych źródeł rachunkowych podjęła Bożena Wyrozumska⁷⁸. W następnym roku (1993) Jerzy Ochmański opublikował artykuł, który miał być próbą prezentacji krótkiej biografii Moniwida, namiestnika księcia Witolda, ze szczególnym wyeksponowaniem jego udziału w bitwie grunwaldzkiej⁷⁹. Niestety treść artykułu nie odpowiada jego tytułowi, gdyż J. Ochmański w praktyce w ogóle nie wspominał o uczestnictwie swojego bohatera w decydującej batalii (w której zapewne w ogóle nie wziął udziału), nie mówiąc już o tym, że autor nie znał kilku istotnych źródeł krzyżackich, które znacząco poszerzają wiedzę na temat Moniwida w tym czasie⁸⁰. W tym samym roku Zbigniew Milkiewicz podjął udaną – jak się wydaje – próbę identyfikacji wysłannika króla polskiego do Anglii („her Jerslawe”), wspomnianego w zredagowanym 20 stycznia 1410 r. liście rycerza i dyplomaty z państwa krzyżackiego Dietricha von Legendorf. Według autora postać tę należy utożsamiać z ówczesnym dyplomata polskim Jarosławem z Iwna⁸¹. W 1995 r. Joachim Zdenka omówił epizod będący pokłosiem Wielkiej Wojny, a mianowicie przebieg konfliktu między radą miasta Gdańska a władzami zakonnymi w latach 1410–1413, ze szczególnym uwypukleniem dramatycznych wydarzeń z 1411 r. Podstawą do jego rozważań stał się rękopis zawierający wykaz corocznych wyborów do władz miejskich, dzięki czemu udało mu się wyróżnić w tym gronie zwolenników i przeciwników zakonu krzyżackiego⁸². Dwa lata później (1997) Franciszek Sikora na podstawie analizy źródeł małopolskich (również niepublikowanych) zaprezentował wiele interesujących spostrzeżeń na temat przygotowań (gromadzenie uzbrojenia, koni, podziały majątkowe, zaciąganie pożyczek) i udziału tamtejszego

⁷⁶ M. Jučas, *Žalgirio mūšis*, Vilnius 1990; R. Battūra, *Lietuviškos taktikos reikšmė Žalgirio mūšyje*, w: *Žalgirio laikų Lietuva ir jos kaimynai*, Vilnius 1993, ss. 65–77; por. również V. Dolinskas, *Naujienos iš Žalgirio mūšio lauko*, Lietuvos Istorijos Studijos, 2000, t. 8, ss. 94–100.

⁷⁷ J. Drabina, *Wysłannicy Stolicy Apostolskiej w Polsce w dobie wielkiej wojny z Zakonem*, *Kwartalnik Historyczny*, t. 99, 1992, nr 1, ss. 81–89.

⁷⁸ B. Wyrozumska, *Panika wojenna w Krakowie jesienią 1409 roku*, w: *Studia Grunwaldzkie*, pod red. M. Biskupa (i in.), Olsztyn 1992, ss. 73–76.

⁷⁹ J. Ochmański, *Litwin Moniwid pod Grunwaldem*, w: *Pax et bellum*, pod red. K. Olejnika, Poznań 1993, ss. 167–173. Na tych samych (niepełnych) źródłach w odniesieniu do okresu wojny 1409–1411 już po śmierci autora zostało opublikowane monograficzne ujęcie dziejów rodu Moniwida w XV w. – por. J. Ochmański, *Moniwid i jego ród. Studium z dziejów możnowładztwa litewskiego w XV wieku*, *Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica*, 2003, t. 9, ss. 13–74.

⁸⁰ Por. chociażby: S. Józwiak, *Wywiad i kontrwywiad w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach. Studium nad sposobami pozyskiwania i wykorzystywaniem poufnych informacji w późnym średniowieczu*, Malbork 2004; idem, *Na tropie średniowiecznych szpiegów. Wywiad i kontrwywiad w polsko-litewsko-krzyżackich stosunkach politycznych w XIV i pierwszej połowie XV wieku*, Inowrocław 2005, ss. 29–40.

⁸¹ Z. Milkiewicz, *Identyfikacja rycerza Jarosława z listu Dietricha von Legendorffa z 20 stycznia 1410 roku*, w: *Opuscula minor in memoriam Iosepho Spors*, Słupsk 1993, ss. 229–235.

⁸² J. Zdenka, *Der Danziger Rat im Konflikt mit dem Deutschen Orden im Jahre 1411*, *Beiträge zur Geschichte Westpreußens*, 1995, Bd. 14, ss. 7–20. Szerzej na temat samego konfliktu w Gdańsku zob. artykuł S. Ekdahla, *Danzig und der Deutsche Orden*, ss. 121–150.

rycerstwa w decydującej fazie Wielkiej Wojny w 1410 r., poszerzając zarazem wiedzę na temat jej uczestników⁸³. W opublikowanym w tym samym roku artykule Błażej Śliwiński podjął próbę wyjaśnienia braku jakiegokolwiek podobieństwa między wyobrażeniami napieczętnymi gniewskich komturów i komturów zamkowych z XIV i XV w. a wyglądem chorągwi zdobytej przez Polaków pod Grunwaldem, którą Jan Długosz w dwóch swoich przekazach zakwalifikował jako gniewską. Według B. Śliwińskiego doszło tu do pomyłki XV-wiecznego historiografa, który za taką uznał chorągiew, pod którą walczyli rycerze z Frankonii. Natomiast w rzeczywistości chorągiew gniewska najprawdopodobniej nie została przez Polaków zdobyta pod Grunwaldem⁸⁴.

Na przełomie XX i XXI w. nastąpiła pewna kilkuletnia posucha w badaniach nad Wielką Wojną. W 2003 r. J. Zdrenka opublikował dokument wystawiony 25 czerwca 1409 r. w Poznaniu, mocą którego książę szczeciński Świętobór I zawarł w imieniu księcia słupskiego Bogusława VIII rozejm (z dniem 29 czerwca) z królem Władysławem Jagiełłą. Dyplom ten jest istotnym przyczynkiem do badań nad stosunkami pomorsko-krzyżacko-polskimi w przededniu wybuchu Wielkiej Wojny⁸⁵. W tym samym roku Sławomir Józwiak w dwóch artykułach podjął próbę przedstawienia organizacji i sposobu działania krzyżackiego wywiadu na Kujawach, Mazowszu i Litwie w okresie konfliktu w latach 1409–1411⁸⁶. Rok wcześniej (2002) Stefan Chojnecki opublikował artykuł polemizujący z poglądami uczonego czeskiego Arnošta Krivánka (*nota bene* najlepszego znawcy biografii biorącego udział w wojnie po stronie polskiej rycerza morawskiego Jana Sokoła z Lamberku)⁸⁷ na temat udziału tego zaciężnego w konflikcie. Faktycznie, pewne tezy badacza czeskiego wymagały sprostowania, ale sam Chojnecki nie znał licznych źródeł krzyżackich, które przekazują dodatkowe informacje na temat Jana Sokoła w tym czasie⁸⁸. W tym samym roku (2002) pojawiła się pierwsza angielskojęzyczna monografia autorstwa amerykańskiego uczonego Williama Urbana, zasadniczym przedmiotem analizy której miała być bitwa grunwaldzka. Jednak tytuł tej pracy jest mylący, gdyż w rzeczywistości badacz przedstawił dzieje stosunków polsko-litewsko-krzyżackich między końcem XIV w. a 1525 r. Dzieło to oparte jest wyłącznie na źródłach publikowanych i na bardzo przypadkowej literaturze przedmiotu, przez co większość prezentowanych przez autora tez wymaga rozbudowania, weryfikacji, a nawet sprostowania oczywistych błędów i uproszczeń⁸⁹. W artykule opublikowanym w 2006 r. Grzegorz Jacek Brzustowicz zajął się kwestią udziału najmłodszego syna księcia szczecińskiego Świętobora I – Kazimierza w wojnie (zapewne już od września 1409 r. wraz z ojcem) i w bitwie grunwaldzkiej (samodzielnie), po której do czerwca 1411 r.

⁸³ F. Sikora, *Uwagi o przygotowaniach rycerzy małopolskich do wielkiej wojny z Zakonem Niemieckim*, w: *Venerabiles, nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej*, pod red. A. Radziwińskiego, A. Supruniuka, J. Wroniszewskiego, Toruń 1997, ss. 247–259.

⁸⁴ B. Śliwiński, *O tzw. chorągwi gniewskiej w bitwie pod Grunwaldem*, w: *Krzyżowcy, kronikarze, dyplomaci*, pod red. B. Śliwińskiego, Gdańsk–Koszalin 1997, ss. 285–293.

⁸⁵ J. Zdrenka, *Dokument poznajskiego rozejmu polsko-pomorskiego z 1409 r. w kontekście „Wielkiej Wojny”*, w: *Biskupi, lennicy, żeglarze*, pod red. B. Śliwińskiego, Gdańsk 2003 (Gdańskie studia z dziejów średniowiecza, nr 9), ss. 427–432.

⁸⁶ S. Józwiak, *Sposoby pozyskiwania informacji wywiadowczych przez urzędników krzyżackich w okresie Wielkiej Wojny (1409–1411)*, *KMW*, 2003, nr 2, ss. 161–174; idem, *Wywiad i kontrwywiad krzyżacki na Litwie i na Mazowszu w okresie Wielkiej Wojny (1409–1411)*, *KMW*, 2003, nr 3, ss. 251–276.

⁸⁷ Por. A. Krivánek, *Jan Sokol – królewski rycerz z Lamberku*, *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, 2002, t. 3, nr 2, ss. 111–116.

⁸⁸ S. Chojnecki, *Jan Sokol (Sokół) z Lamberku oraz udział Czechów i Morawian w wielkiej wojnie z Zakonem Krzyżackim 1409–1411. Na marginesie artykułu Arnošta Krivánka*, *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, 2002, t. 3, nr 2, ss. 117–123.

⁸⁹ W. Urban, *Tannenberg and After: Lithuania, Poland, and the Teutonic Order in Search of Immortality*, Chicago 2002 (wyd. w języku litewskim: *Žalgiris ir kas po jo. Lietuva, Lenkija ir Vokiečių ordinas – nemirtingumo beieškant*, Vilnius 2004).

przebywał w polskiej niewoli. Autor ze znaczną przesadą oszacował liczebność dowodzonego przez niego kontyngentu wojskowego na tysiąc rycerzy i tysiąc piechoty. Niepełna była również podstawa źródłowa jego rozważań⁹⁰. W tym samym roku Stefan Kwiatkowski zajął się jednym z epizodów kampanii polskiej z 1410 r. i samej bitwy grunwaldzkiej, podając w wątpliwość fakt szerokiej znajomości, a co za tym idzie – możliwości wykonania pieśni „Bogurodzica” przez ówczesne wojsko polskie⁹¹. Również w 2006 r. S. Józwiak omówił sposoby przekazywania informacji o charakterze wywiadowczym w korespondencji przesyłanej przez krzyżackich urzędników terytorialnych wielkim mistrzom w okresie między 1409 a 1411 r.⁹², natomiast Adam Szweda w oparciu o liczne, w dużej mierze dotąd nieuwzględniane przez badaczy źródła, przedstawił przebieg dyplomatycznych negocjacji polsko-krzyżackich prowadzonych bezpośrednio po zawarciu pierwszego pokoju toruńskiego. Z ustaleń uczonego wynika, że strona polska już od samego początku, tj. od późnej zimy 1411 r. dążyła do rewizji postanowień traktatu toruńskiego⁹³. Także w 2006 r. Maja Gąssowska opublikowała artykuł pod intrygującym tytułem *Klasztor cysterek pw. św. Michała w Rewalu wobec Wielkiej Wojny (1409–1411)*, w rzeczywistości jednak jego treść jest zupełnie nieadekwatna do tytułu, gdyż faktycznie mówi o dokumentach wystawianych dla tytułowego klasztoru między XIII a drugą dekadą XV w.⁹⁴ W następnym roku (2007) S. Józwiak i A. Szweda z uwzględnieniem możliwie pełnej bazy źródłowej podjęli próbę uchwycenia najważniejszych bezpośrednich przyczyn wybuchu Wielkiej Wojny w kontekście polsko-krzyżackiej rozgrywki dyplomatycznej prowadzonej między czerwcem a sierpniem 1409 r. Dokonana przez nich analiza pozwala sądzić, że w tym czasie król Władysław Jagiełło (w porozumieniu z Witoldem) skłaniał się do wojny, musiał jednak sprowokować do jej wypowiedzenia stronę krzyżacką, a przy okazji przekonać do słuszności jej celów część swoich najbliższych dygnitarzy–doradców i własnych poddanych⁹⁵. W tym samym roku Klaus Militzer podjął rozważania nad obyczajowym, ideologicznym i propagandowym znaczeniem dwóch mieczy wręczonych Jagielle i Witoldowi przez heroldów króla węgierskiego Zygmunta Luksemburskiego i księcia szczecińskiego Kazimierza V przed bitwą grunwaldzką, wraz z żądaniem wskazania miejsca do jej stoczenia. Autor zauważył, że był to obyczaj rycerski dość rzadko praktykowany ówczesnie na terenie Francji, Burgundii i w Brabancie, a całkowicie nieznan w Europie Środkowo-Wschodniej. W rozumieniu niemieckiego badacza, stosując go przed bitwą (wraz ze śmiałą przemową heroldów), Zakon miał zamiar sprowokować drugą stronę do nierozważnego kroku, jednocześnie licząc na skompromitowanie króla i księcia w oczach zachodnioeuropejskiego rycerstwa. Jagiełło jednak – w odczuciu autora – dość przypadkowo obronną ręką wyszedł z tej prowokacji, a strona polska w następnych latach znakomicie wyzyskała propagandowo to wydarzenie⁹⁶. Rozważania K. Militzera, choć bardzo interesujące, mają

⁹⁰ G. J. Brzustowicz, *O udziale księcia szczecińskiego Kazimierza V w bitwie pod Grunwaldem*, Przegląd Zachodniopomorski, 2006, t. 21, z. 3, ss. 21–45.

⁹¹ S. Kwiatkowski, *Śpiewy grunwaldzkie. Dlaczego rycerstwo Władysława Jagiełły miałoby śpiewać „Bogurodzicę” podczas kampanii w Prusach w 1410 roku?*, Przegląd Zachodniopomorski, 2006, t. 21, z. 4, ss. 107–118.

⁹² S. Józwiak, *Informacje o charakterze wywiadowczym w korespondencji urzędników krzyżackich w okresie Wielkiej Wojny (1409–1411)*, w: *Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska w XV wieku*, pod red. J. Trupindy, Malbork 2006, ss. 145–157.

⁹³ A. Szweda, *Po Wielkiej Wojnie. Zjazdy polsko-krzyżackie w 1411 roku*, w: *Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska w XV wieku*, pod red. J. Trupindy, Malbork 2006, ss. 267–298.

⁹⁴ M. Gąssowska, *Klasztor cysterek pw. św. Michała w Rewalu wobec Wielkiej Wojny (1409–1411)*, w: *Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska*, ss. 63–83.

⁹⁵ S. Józwiak, A. Szweda, op. cit., ss. 139–164.

⁹⁶ K. Militzer, *Das Problem der zwei Schwerter in der Schlacht bei Tannenberg*, w: *Rechtsverständnis und Konfliktbewältigung. Gerichtliche und außergerichtliche Strategien im Mittelalter*, hrsg. v. S. Esders, Köln–Weimar–Wien 2007, ss. 379–389.

jednak parę słabych punktów. Szczególnie wyraźnie rzuca się tu w oczy pewna sprzeczność rzekomej nieznanomości tego obyczaju w Europie Środkowo-Wschodniej (dość rzadkiego zresztą również na Zachodzie), z wykorzystaniem do jego realizacji heroldów władców z tego właśnie obszaru – króla węgierskiego i księcia szczecińskiego. Kwestia ta wymaga więc z pewnością dalszych badań. Początek 2008 r. przyniósł artykuł autorstwa S. Ekdahla na temat zacieźnych krzyżackich w wojnie 1409–1411. Zbiera on dotychczasowe ustalenia autora w tym zakresie, ze zwróceniem uwagi zwłaszcza na liczebność, taktykę, uzbrojenie, wyposażenie, rekrutację, pobory finansowe i znaczenie tych formacji zbrojnych w omawianym konflikcie⁹⁷. W tym samym roku J. Zdrenka w oparciu o źródła (opublikowane w załączniku) przedstawił losy mieszczanina norymberskiego Fritza Kleberga, który w drugiej połowie 1410 r. udał się do Prus, by walczyć po stronie Zakonu i tam też pod koniec wojny w nieznanych bliżej okolicznościach zakończył życie⁹⁸.

Podsumowując przeprowadzony powyżej przegląd badań nad Wielką Wojną w okresie ostatniego półwiecza, należy zaakcentować dotychczasowe osiągnięcia i wskazać na możliwe kierunki ich kontynuacji. Niewątpliwie z perspektywy czasu istotnym krokiem naprzód była tu praca S. M. Kuczyńskiego z 1955 r. i jej dwa uzupełnione wznowienia (z 1960 i 1966 r.). Ten fakt przyczynił się niewątpliwie do intensyfikacji badań nad tym tematem, zwłaszcza na początku lat sześćdziesiątych XX w. Przy czym w bezpośrednim skutku poszły one za bardzo w kierunku skupiania się na samej bitwie grunwaldzkiej (jest to także widoczne w kolejnych falach publikacji z początku lat siedemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w.). A te w praktyce nie posunęły do przodu wiedzy o tym wydarzeniu (nie licząc oczywiście pewnych osiągnięć wynikających z badań archeologicznych prowadzonych na polach grunwaldzkich w latach 1958–1962 i 1980–1990) ze względu na brak nowych źródeł pisanych na ten temat. Stąd będące ich efektem ustalenia obracały się w sferze mniej lub bardziej przekonujących hipotez, a nie faktów. W zupełnie innej perspektywie jawią się tu badania nad samą wojną. Prowadzone przez uczonych od kilkudziesięciu lat intensywne kwerendy archiwalne, zwłaszcza w zasobach byłego archiwum wielkich mistrzów (choć nie tylko), pozwalają na nieustanne poszerzanie wiedzy nad różnymi aspektami tego konfliktu. Dowodem na to są sygnalizowane tu prace M. Biskupa, S. Ekdahla, A. F. Grabskiego, K. Górskiego, Z. Nowaka, M. Pelecha czy J. Zdenki wraz z jednoczesną edycją dotąd nieuwzględnianych przez badaczy źródeł. W tym świetle niewątpliwie dojrzała już do realizacji idea opublikowania nowej, pogłębionej monografii Wielkiej Wojny.

Entwicklung der Forschungen über den Großen Krieg zwischen Polen, Litauen und dem Deutschen Orden (1409–1411) in der Historiographie des letzten halben Jahrhunderts

Zusammenfassung

Es gibt in der Thematik der Geschichte Mitteleuropas im Mittelalter nicht viele Fragen, die unter den Gelehrten (und beileibe nicht nur Historikern) ein so lebhaftes Interesse wecken, wie der Krieg zwischen Polen, Litauen und dem Deutschen Orden in den Jahren 1409–1411, der in der Historiographie als Großer Krieg bezeichnet wird. Schon seit über 150 Jahren wird intensiv darüber geforscht, und es werden doch fortwährend neue Aspekte analysiert und entdeckt. Nach 1945 bestand die einzige erkennbare Veränderung im Bereich der Arbeiten an diesem Fragenkomplex im Grunde darin, dass sich die deutschen Gelehrten allmählich daraus ausgliederten, was sicher eine Folge der nach dem Zweiten Weltkrieg

⁹⁷ S. Ekdahl, *The teutonic order's mercenaries during the 'Great war' with Poland-Lithuania (1409–1411)*, w: *Mercenaries and paid men: The mercenary identity in the middle ages. Proceedings of a conference held at University of Wales, Swansea, 7 th – 9 th July 2005*, ed. J. France, Leiden–Boston 2008, ss. 345–361.

⁹⁸ J. Zdrenka, *Jeszcze jednak znana imiennie ofiara zmagani polsko-krzyżackich w 1410 r.*, w: *Kaci, święci, templariusze*, pod red. B. Śliwińskiego, Studia z Dziejów Średniowiecza, 2008, nr 14, ss. 639–644.

vorgenommenen Territorialverschiebungen wie auch des Charakters und des Endergebnisses dieses großen mittelalterlichen Konfliktes war.

Die ersten zehn Jahre nach 1945 brachten aus verständlichen Gründen diesbezüglich keine wesentlichen Errungenschaften. Erst das Erscheinen der umfangreichen Monographie von Stefan Maria Kuczyński im Jahr 1955 war in der Forschungsgeschichte über den Krieg in den Jahren 1409–1411 ein wichtiges Ereignis. Einen tatsächlich neuen Impuls zur Verifikation der bisherigen Feststellungen und zur Erzielung eines Fortschrittes in der Forschung über diesen Krieg brachten jedoch vor allem die nach und nach entdeckten und publizierten Quellenmaterialien. Eine besonders wichtige Rolle spielten hier die reichen Bestände des ehemaligen Archivs der Hochmeister aus Malbork/Marienburg, die bis 1944 in Königsberg und gegenwärtig im Geheimen Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz in Berlin-Dahlem aufbewahrt werden. Die bis heute andauernde allmähliche doch stetige Entwicklung der Forschung über den Großen Krieg ist das messbare Ergebnis immer neuer Entdeckungen, die insbesondere in diesen Beständen gemacht wurden. Wegbereiter der Analyse und Zugänglichmachung dieser Materialien war seit dem Ende der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts der Thorner Gelehrte Marian Biskup.

Insgesamt führte also eine immer bessere Kenntnis der Quellenüberlieferungen dazu, dass die Gelehrten aufhörten, sich beinahe ausschließlich auf die Schlacht bei Grunwald/Tannenberg zu konzentrieren (obwohl Wellen eines solchen Interesses noch Anfang der siebziger und neunziger Jahre des 20. Jahrhunderts erkennbar waren), und die den gesamten Krieg von 1409–1411 betreffenden Forschungen einen völlig neuen Impuls gewannen. Vor allem die von den Gelehrten seit Jahrzehnten durchgeführten intensiven Archivsuchen, insbesondere in den Beständen des ehemaligen Archivs der Hochmeister (jedoch nicht nur dort), erlauben eine ständige Erweiterung des Wissens zu den verschiedenen Aspekten dieses Konfliktes. Ein Beweis dafür sind die Arbeiten von M. Biskup, S. Ekdahl, A. F. Grabski, K. Górski, Z. Nowak, M. Pelech und J. Zdenka zusammen mit der gleichzeitigen Edition von Quellen, die von den Forschern bisher nicht berücksichtigt worden waren. Die Idee, eine neue, vertiefte Monographie des Großen Krieges zu publizieren, ist in diesem Licht zweifellos bereits zur Realisierung gereift.

Übersetzt von Krystyna Schultheiss